

Nadácia otvorenej spoločnosti

Analýza participácie žiackych školských rád na rozhodovacích procesoch v reálnych podmienkach škôl na Slovensku

alebo

Hlas detí v slovenských školách a fungovanie žiackych školských rád

Elena Gallová Kriglerová

Kvalitatívny výskum na základe fokusových skupín so žiakmi základných a stredných škôl

Bratislava 2020

Pozičný dokument o participácii detí a mladých ľudí¹ poukazuje na výskumy, ktoré boli realizované Centrom vedecko-technických informácií kontinuálne (najmä v roku 2017²) a hovoria o tom, že počet žiackych školských rád postupne narastá, pričom najpozitívnejšie sú vnímané predovšetkým na gymnáziách, avšak konštatujú pomerne nedostatočný záujem zo strany žiakov participovať v týchto samosprávnych orgánoch škôl. To môže byť spôsobené aj tým, že názory mladých ľudí sa nedostatočne odrážajú v rozhodnutiach pedagogických rád a žiaci tak svoju rolu môžu vnímať ako nedôležitú a svoj hlas za nevy počutý.

Žiaci a študenti podľa tohto dokumentu často o fungovaní školskej rady nemajú dostatočné informácie, nevedia zhodnotiť jej fungovanie a dosah na rôzne aktivity realizované v rámci školy.

Ďalšie výskumy poukazujú na to, že u mladých ľudí sa nedostatočne rozvíja občianske povedomie a kritické vnímanie pozície mladých ľudí v dnešnej spoločnosti, čo môže mať vplyv aj na predstavy o participácii prostredníctvom žiackych školských rád.

Avšak pre ich efektívne fungovanie je kľúčová aj celková atmosféra v škole, podpora zo strany pedagógov, či iných „dôležitých dospelých“ a dôvera v to, že na hlase mladých záleží, ako sme popisovali v dokumente **Hlas detí v slovenskej spoločnosti a verejné politiky**.

Preto sme sa rozhodli zamerať na to, ako samotní žiaci vnímajú svoj hlas, ktorý majú v školách, ako sa prejavuje, nakoľko je vypočutý a ako sa premieta do fungovania žiackych školských rád, ktoré sú na základných a stredných školách vytvárané.

Kvalitatívny výskum umožňuje pozrieť sa podrobnejšie na kvantitatívne zistenia z iných výskumov a hlbšie preskúmať motívy, subjektívne aspekty a faktory, ktoré ovplyvňujú to, ako participácia detí a mladých ľudí v skutočnosti funguje a ako ju oni sami vnímajú.

Vzhľadom na súčasnú situáciu a nemožnosť realizovať fokusové skupiny priamo na školách, keďže v sledovanom období boli všetky školy zatvorené³, rozhodli sme sa zrealizovať fokusové skupiny v online priestore, prostredníctvom skupinového rozhovoru cez online platformu Zoom.

Celkovo sme v apríli 2020 zrealizovali štyri fokusové skupiny, ktorých sa celkovo zúčastnilo 15 žiakov základných a stredných škôl. Dve zastúpené školy boli v Bratislave, dve v regióne západného Slovenska. Niektorí žiaci boli priamo členmi žiackych školských rád, iní v nich boli aktívni v predchádzajúcich rokoch alebo vôbec.

Takáto kombinácia respondentov nám umožnila pestrý pohľad na situáciu v školách, aj keď ho samozrejme nemožno nazvať reprezentatívnym. Online priestor, ako aj samotná situácia (deti boli už niekoľko týždňov doma v izolácii) nevyhnutne ovplyvnili to, ako fokusové skupiny

1 NOS (2018): Pozičný dokument. Participácia detí a mladých ľudí, Bratislava, Nadácia otvorenej spoločnosti, dostupné na: <http://osf.sk/wp-content/uploads/2018/11/Pozičný-dokument-Participácia-det%C3%AD-a-mladých-lud%C3%AD.pdf>

2 BIELIKOVÁ, M. – PÉTIOVÁ, M. – JANKOVÁ, M.: Skolská samospráva a občianska aktivácia mládeže. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR. 2017. 56 s. ISBN 978-80-89354-86-3

3 V čase realizácie fokusových skupín bola prezenčná výuka na školách prerušená z dôvodu pandémie COVID-19.

prebiehali a je potrebné zdôrazniť, že takáto metóda má isto určité limity.

Na druhej strane treba zdôrazniť, že všetci mladí zapojení do tejto výskumnej aktivity veľmi vítali a pozitívne hodnotili jednak možnosť vyjadriť sa k tejto téme, jednak to, že po dlhej dobe boli opäť vypočutí a na ich hlas sa prihliadalo. Zároveň pozitívne vnímajú možnosť prispieť k skúmaniu a navrhovaniu efektívnych opatrení pre fungovanie školských rád, ale aj pre nastavovanie vzťahov vypočutia a dôvery v školskom prostredí.

Poukazuje to na to, že participácia má svoju silnú váhu nielen v samotnom školskom procese, ale aj v procesoch, ktoré nastavujú pravidlá fungovania. Samotná výskumná metóda tak umožňuje začať participatívny proces, pretože vťahuje tých, ktorých sa týka, priamo do tvorby a nastavovania budúcich politík alebo kultúry školy.

V nasledujúcej analýze sa zameriame na to, ako vo fokusových skupinách mladí ľudia vnímali to, aký hlas na škole majú, aké faktory na vypočutie tohto hlasu vplývajú.

Ďalšia časť bude zameraná na oblasti, kde prebieha alebo by malo prebiehať v súčasnosti rozhodovanie a kto by sa mal na ňom podieľať.

Zameriame sa aj na fungovanie a efektívnosť žiackych školských rád z pohľadu mladých, na to, aký presah majú výstupy mimo priestor školských rád (smerom k učiteľom a smerom k ostatným žiakom) a čo všetko by pomohlo, aby fungovali efektívnejšie.

1. Hlas detí v školách

Participácia na rozhodovaní vyžaduje určitú kultúru komunikácie, ktorá musí niesť isté znaky, aby bola naozaj efektívna a prínosná pre všetkých. Kľúčovým parametrom v tomto smere je, aby v procese participácie boli vypočutí naozaj všetci a ich hlas mal aj skutočnú váhu. To však vyžaduje, aby kultúra komunikácie bola obojsmerná a **rovnocenná**. Čo sa však ukazuje v rôznych výskumoch a naplno sa prejavilo aj v tomto kvalitatívnom výskume, nie vždy to tak je.

Bez ohľadu na to, či hovoríme o žiackych školských radách alebo o celkovej komunikácii medzi deťmi a dospelými (v tomto prípade učiteľmi), ukazuje sa, že v našom slovenskom prostredí ešte stále prevláda pomerne hierarchické uvažovanie a definovanie vzájomných vzťahov, ktoré sa premieta aj do spoločnej komunikácie a rozhodovania. Táto hierarchia sa premieta do vzťahov medzi vedením a učiteľmi („čo povie riaditeľka, je sväté“), ale prenáša sa aj z učiteľov na žiakov („učitelia majú vždy pravdu“).

Mladí ľudia veľmi intenzívne cítia a vnímajú nespravodlivosť, ktorá vyplýva z nedôvery učiteľov voči „zrelosti“ žiakov a z pocitu, že učitelia vedia, čo je pre žiakov najlepšie.

Prejavuje sa to viacerými spôsobmi. Niektorí učitelia vôbec nepotrebujú akokoľvek komunikovať so žiakmi o ich potrebách, pocitoch alebo názoroch.

” Učítelia sa medzi sebou dohodnú a potom nám to len oznámia. Maximálne sa spýtajú – takže s tým súhlasíte, hej?

(žiak, základná škola, západné Slovensko)

Takéto dodatočné získavanie súhlasu už po vykonanom rozhodnutí poukazuje na to, že v skutočnosti názor detí učítelia nepotrebujú, ale snažia sa budiť dojem, že deti do rozhodnutia zapojili. Teoreticky existuje možnosť ozvať sa proti, ale „karty sú rozdane tak“, že deti vedia, že rozhodnutie už padlo a priestor na zmenu znamená boj s učiteľom.

Mladí ľudia intenzívne cítia, že sú v nerovnocennom postavení s učiteľmi.

” Učítelia, nehovorím že všetci, lebo sú aj takí chápavejší, ale učítelia si myslia, že sú niečo viac ako my. V tom prípade je veľmi ľahké nás zmiest' zo stola, keď si poviete, že my sme dospelí, my máme nastavené pravidlá a podľa nás to bude. Tak všetky naše návrhy hneď zamietnu.

(žiačka, základná škola, západné Slovensko)

” Mne to príde také urážajúce, že niektorí učítelia sa nahnevajú, keď im niekto odporuje. Tak vtedy neberú toho žiaka ako seberovného alebo ako nejakého človeka, s ktorým sa dá rozprávať, ale ako nevychované decko, ktoré im odvráva.

(žiačka, stredná škola, Bratislava)

Snaha presadzovať alebo nechať vyznievať svoj hlas v spoločnom prostredí medzi učiteľmi a žiakmi je oslabovaná aj tým, že mnohí učítelia nemajú dostatočnú empatiu, hľadajú na situáciu v škole zo svojej vlastnej perspektívy a nevidia, resp. nedokážu vidieť perspektívu žiakov, ktorá môže mať svoje vlastné kvality a prinášať nový pohľad. Akoby učítelia nevedeli priznať, že niekto, kto je mladý a neskúsenejší, môže mať relevantný názor, dokonca relevantnejší ako dospelý človek. A len veľmi zriedka príde spätná väzba, priznanie si omylu zo strany dospelých. Tieto pocity sú u mladých ľudí silné vo väčšine výskumov, ktoré na Slovensku v tejto téme realizovali v uplynulom období.

Vnímanie zrelosti/dostatočnej vyspelosti žiakov sú niekedy učiteľmi vnímané aj ako „lest'“. Učítelia veľmi často operujú požiadavkami na žiakov, ktoré vysvetľujú tým, že „už ste dostatočne dospelí, aby ste to robili“, ale v prípade, keď sa stane niečo negatívne alebo keď dôjde k názorovému sporu, tak ich vnímajú ako deti. To oslabuje silu hlasu, ale aj ochotu tento hlas prejavovať.

Zaujímavým zistením a vlastne potvrdením nastavených hierarchických vzťahov a očakávaní zo strany dospelých je to, že ak aj niekto dostane hlas alebo je pre učiteľov relevantný, obvykle sú to „oblúbení žiaci“, tí, ktorí sa dobre učia, „slušne“ komunikujú, jednoducho povedané, zaslúžia si dostať hlas, pretože sa správajú tak, ako od nich dospelí očakávajú. Tí, ktorí v očiach učiteľov nespĺňajú tieto predpoklady, sú pri prejavení názoru vnímaní skôr ako „drzí“.

Neaktívni mladí ľudia – odmeny a tresty ako základ kultúry komunikácie

To, že deti nedostávajú v spoločnosti alebo v školskom prostredí dostatočný hlas a nie sú prizývaní k rozhodovaniu často pramení podľa našich respondentov aj z toho, že samotné deti neprejavujú záujem sa spolupodieľať na rozhodovaní (napríklad účasťou v žiackych školských radách, aktivitou na hodinách alebo tým, že by sami prichádzali s nápadmi, ako veci meniť).

Takmer všetci sa zhodli, že ich spolužiaci sú obvykle veľmi pasívni a nezaujímajú sa o svoje okolie. Na stimuly zo svojho okolia reagujú podľa vzorca odmien a trestov a uvažujú nad „výhodami“, ktoré by mali z nejakej aktivity samé pre seba.

Takáto pasivita ústi do toho, že učitelia nie sú ochotní investovať svoju energiu do ich zapájania a urobia rozhodnutie sami, pretože majú pocit, že deťom na výsledku nezáleží:

” *Myslím, že mnohé decká nevedia, čo chcú, takže je lepšie, ak to ten učiteľ zariadi. Oni myslia len na seba, či z toho niečo budú mať alebo nie.*

(žiačka, základná škola, západné Slovensko)

Táto téma ale súvisí s dvomi aspektami, ktoré je potrebné pri interpretácii, ale aj pri participatívnych procesoch brať do úvahy. Jeden aspekt súvisí s tým, že princíp odmien a trestov sa uplatňuje vo výchove, ale aj vo vzdelávaní ako prevažujúci alebo základný princíp. Zjednodušene povedané, ak celé fungovanie detstva je postavené na tomto princípe, je ťažké potom od detí očakávať, že budú veci robiť len preto, lebo sú dôležité pre celú skupinu alebo preto, že sú jednoducho správne.

Dobre sa to dá ilustrovať na nasledujúcom príklade:

” *Ale napríklad teraz mala pani riaditeľka nápad s tou opekačkou, tak dala podmienku, že to bude robiť tá trieda, ktorá bude mať najmenej zápisov v klasifikačnom hárku a z toho budú mať tú opekačku, tak oni sa potom snažili. A keď z toho nič nemajú, tak sa nesnažia, vôbec.*

(žiačka, základná škola, západné Slovensko)

V tomto prípade je to vlastne začarovaný kruh. Deti sú zvyknuté robiť len niečo, z čoho majú priamu odmenu alebo trest za nesplnenie a tak sa následne podľa toho zariadia a učiteľom funguje len to, na čo sú žiaci zvyknutí. Tu je potrebná celková zmena kultúry komunikácie medzi deťmi aj dospelými a budovanie dôvery v to, že deti si svoje povinnosti splnia aj bez toho, aby z toho mali konkrétnu odmenu.

Nie všetci učitelia sú však rovnakí

Aj keď v názoroch mladých ľudí stále prevažujú pocity, že ich hlas v školách nie je dostatočne vypočutý a prevažujú mocenské a hierarchické vzťahy medzi žiakmi a učiteľmi, samotní žiaci vo fokusových skupinách zdôrazňovali, že nie všetci učitelia pristupujú k žiakom rovnako.

Obvykle síce deti nebývajú zapájané do rozhodovania (kvôli vyššie spomínaným faktorom), ale nedá sa jednoznačne povedať, že by neboli v škole vypočuté.

Prakticky v každej fokusovej skupine sa objavil názor, že sa na škole vždy nájdu učitelia, ktorí v žiakoch vzbudzujú dôveru a na ktorých je možné sa obrátiť, keď potrebujú nejakú pomoc či podporu:

” Ja viem o jednom kabinete, máme tam takú profesorku, ktorá by bola za našim chrbtom aj keby čo bolo. Ona je skvelá v tom, že nech máme akýkoľvek problém, tak sa ho snaží s nami riešiť a dokonca si nás zastane aj pred riaditeľkou, je našou veľkou oporou.

(žiačka, stredná škola, Bratislava)

Títo učitelia obvykle fungujú ako dôverníci pre žiakov, často sú to triedni učitelia alebo učitelia výchov, či len nejaký „spriaznený“ učiteľ či učiteľka. Problémom však je, že títo učitelia skôr „bránia žiakov pred ostatnými“, postavajú sa za nich, sú vnímaní ako tí, ktorí im kryjú chrbát. **Nie je to systémové vnímanie kultúry školy ako otvorenej pre komunikáciu medzi dospelými a deťmi.**

Ak by sme to zhrnuli, deti sa veľmi málo v školách zapájajú do rozhodovania, pretože sa doposiaľ nevytvorila kultúra dôvery, kultúra komunikácie medzi dospelými a deťmi tak, aby v škole mali skutočný hlas. Deti sa javia učiteľom ako neaktívne, pretože sú zvyknuté na systém odmien a trestov. Nemajú v škole dostatočný hlas, pretože pretrvávajú hierarchické vzťahy dospelý a dieťa, ktoré nie sú rovnocenné.

Toto je veľmi dôležité zistenie pre interpretáciu toho, ako fungujú a mali by fungovať žiacke školské rady. Pretože akokoľvek budú navrhnuté a zorganizované, bez vytvorenej kultúry komunikácie a zapájania do diania v škole nemôže efektívne fungovať ako reprezentatívny orgán hlasu žiakov.

2. V akých oblastiach by mali byť mladí ľudia zapájaní do rozhodovania?

Vo výskume sme sa zamerali aj na to, ako vnímajú mladí ľudia svoje možnosti zapájať sa v rôznych oblastiach rozhodovania o veciach, ktoré sa na škole dejú a v akých sa v minulosti aj zapájali:

a) Obsah vzdelávania

Obsah vzdelávania je na Slovensku pomerne striktne daný štátnymi a školskými kurikulumami a priestor na jeho modifikáciu je pomerne obmedzený. Tak to vnímajú aj samotní žiaci v školách.

” Učitelia vravia, že to všetko, čo sa máme učiť, je v plánoch, takže do toho sa veľmi nedá zasahovať.

(žiak, základná škola, západné Slovensko)

” Čo sa týka učebných plánov, známkovacích stupníc a takýchto vecí, to sa nás nikto nepýta, to je nám len oznamované. Nepáči sa nám to, ako to funguje teraz, nie je tam vedený nijaký dialóg, či sme s tým my ok, či nám to vyhovuje a či sme my s tým spokojní.

(žiak, stredná škola, Bratislava)

Zároveň si niektorí myslia, že toto nie je ani kompetencia žiakov, pretože učitelia najlepšie poznajú daný predmet, sylaby, vedia čo a kedy treba prebrať, žiaci toto nevedia dostatočne posúdiť.

Na druhej strane ale sú oblasti, kde aj pri obsahu vzdelávania majú mať podľa respondentov žiaci určité slovo – napríklad v tom, čomu sa chcú venovať viac. Sú žiaci, ktorí preferujú isté predmety, iné menej, radi by sa viac do hĺbky venovali tomu, čo ich zaujíma. V tejto oblasti by preto privítali **viac komunikácie medzi žiakmi a učiteľmi** a chceli by nastaviť určité spoločné pravidlá alebo mechanizmy.

” Takže jediné, k čomu by nás mohli prizývať, je naozajstný problém, že učiteľ ide moc pomaly alebo rýchlo. K tomu mám pocit, že sa môžeme vyjadriť, ale druhá vec je, **či to ten učiteľ aj naozaj splní alebo nie.**

(žiačka, základná škola, západné Slovensko)

” Ja by som možno ten spôsob učenia skôr upravila, lebo niektorí učitelia na nás idú moc vysokoškolsky, iní kreatívne, že toto by som skôr dohodla s týmito žiakmi. Ako na to pôjdem? Akým štýlom? Väčšiu silu možno v tomto mať.

(žiačka, základná škola, západné Slovensko)

V niektorých školách a na niektorých predmetoch sa tak aj deje – učitelia komunikujú so žiakmi o tom, čo ich v danom predmete viac baví alebo o tempe, akým sa preberá učivo, pýtajú sa žiakov, akým spôsobom by im vyučovanie vyhovovalo. Deje sa to však výlučne individuálne a len na niektorých predmetoch.

Imunita na škole – príklad zmeny v spôsobe vzdelávania iniciovaný samotnými žiakmi

Na jednej zo skúmaných škôl žiaci zapojení do školskej rady vymysleli systém takzvanej imunity. Znamená to, že žiaci by mali právo na každom predmete raz za školský polrok využiť inštitút takzvanej „imunity“, čo znamená, že ak sa v daný deň na to necítia alebo nie sú pripravení, nemusia byť skúšaní. Zástupkyňa žiackej školskej rady vymyslela tento inštitút a predstavila ho najprv spolužiakom, ktorým sa veľmi páčil. Následne ho predstavila školskej rade, kde sa dohodli na spoločných pravidlách a predstavili ho neskôr aj učiteľom. Pôvodne chceli tento inštitút využívať na všetkých predmetoch, avšak učitelia s tým nesúhlasili. Následná dohoda s učiteľmi bola taká, že imunitu môžu využívať na slovenčine, matematike a ešte na jednom voliteľnom predmete, ktorý si každá trieda zvolí sama.

b) Oplyvňovanie organizácie výučby a pravidiel spoločného fungovania

Toto je téma, kde vidia mladí ľudia naozaj svoj hlas a majú pocit, že by do toho mohli zasahovať najviac. Zároveň je to oblasť, kde sa žiaci aj najviac zapájajú a snažia sa ovplyvňovať rozhodnutia na škole – či už formálne cez žiacku školskú radu, alebo neformálne cez dohodnutie pravidiel s konkrétnymi učiteľmi.

Medzi tieto typy rozhodovania patrí napríklad organizácia prestávok, vyučovanie v konkrétnych učebniach, prípadne to, či v školách budú bufety a v akej podobe. Učitelia obvykle majú ochotu počúvať hlas detí v týchto témach, ak je dôvod menenia pravidiel naozaj závažný a zmena realizovateľná. Napríklad v prípade, keď v jednej triede bolo v letných mesiacoch veľmi teplo, boli učitelia a vedenie školy ochotní presunúť žiakov na iné poschodie, pretože si sami uvedomovali, že učiť (sa) v takejto triede nie je možné.

V jednej škole začali s učiteľmi riešiť formu prestávok a dialóg aj skutočne nastal. Konzultovali (mimo školskej rady) formu prestávok, to, aby ich mohli tráviť voľnejšie, pripravili pravidlá, ktoré začali riešiť aj s ďalšími učiteľmi. Kvôli zatvoreniu škôl v marci sa však táto aktivita nedotiahla do konca.

Veľmi kľúčovou oblasťou a neuralgickým bodom, ku ktorému sa vyjadrili prakticky všetci mladí ľudia v našich fokusových skupinách, bol **školský poriadok**.

Školské poriadky sú na všetkých sledovaných školách vnímané ako zadefinovanie pravidiel, ktoré vymyslel niekto mimo žiakov, na ktorého príprave sa nikdy nepodieľajú a sú to pravidlá, ktoré sú žiakom viac menej len oznamované (prečítané na začiatku školského roka), a ktorými sa musia riadiť napriek tomu, že ich často nepovažujú za spravodlivé. Spoločný záväzok dodržiavať školský poriadok je na niektorých školách riešený tak, že ho musia žiaci podpísať.

” *Ja si myslím, že väčšina bodov je napísaných tak, akoby učitelia vôbec nerozmýšľali nad tým, ako sa pritom bude cítiť ten žiak.*

(žiačka, základná škola, západné Slovensko)

Tým, že sú pravidlá z pohľadu žiakov veľmi prísne a prísne sankcionované, žiaci necítia, že by išlo o ich pravidlá a dodržiavajú ich iba z donútenia. Opäť sa tu ukazuje princíp odmien a trestov (v tomto prípade len trestov), na ktorých je postavená kultúra vzťahov v školách. Ak by bol školský poriadok tvorený spoločne, podľa viacerých by bol aj žiakmi oveľa častejšie a racionálnejšie dodržiavaný, lebo pravidlá by boli zvnútornené, boli by to spoločné pravidlá.

Hierarchický a mocenský vzťah učiteľov a žiakov sa prejavuje v tom, že žiaci cítia, že tieto pravidlá sú len jednostranné a týkajú sa len detí.

” *V prvom rade si myslím, že najmä profesori by mali dodržiavať školský poriadok, ak chcú, aby sme ho dodržiavali my. Lebo oni hovoria, že my ho máme dodržiavať a potom ho budú dodržiavať aj oni, **ale veď to má byť naopak, oni majú byť tým príkladom.***

(žiak, stredná škola, Bratislava).

Ako by sa mali tvoriť školské poriadky

Komunikácia o tom, ako by mali školské poriadky fungovať, je dobrým námetom aj na prácu žiackych školských rád alebo iných foriem vzájomnej komunikácie medzi učiteľmi a žiakmi. Nikto zo zúčastnených vo fokusových skupinách netvrdil, že by to mali byť „žiacke pravidlá“, všetci ich vnímajú ako niečo, čo by malo byť **spoločným procesom** tvorby medzi žiakmi aj učiteľmi či inými dospelými. Predstava o tom, ako by sa mali tvoriť školské poriadky, je predovšetkým taká, že žiaci v rámci viacerých platforiem vytvoria návrh pravidiel (najprv medzi sebou v triedach, potom spoločne na žiackej školskej rade napríklad) a to isté urobia aj učitelia. Vzájomnou komunikáciou a spoločnými procesmi by dospeli k tomu, aké pravidlá budú spoločne prijaté a následne dodržiavané **všetkými** aktérmi v škole – deťmi aj dospelými. V takomto prípade by boli podľa našich respondentov oveľa lepšie dodržiavané a zvnútornené.

c) Mimoškolské aktivity

Tretou témou a asi najčastejšou, kde sú deti zapájané do procesov rozhodovania, sú mimoškolské aktivity. Zdá sa, že toto je priestor, kde učitelia vidia „zrelosť“ žiakov alebo sú ochotní im prenechať možnosť rozhodovania. Týka sa to rôznych školských podujatí, besiedok, opekačiek, výletov a podobných aktivít, ktoré v podstate nezasahujú do nastavených pravidiel fungovania (obsah vzdelávania - keďže ide o EXTRAkurikulárne aktivity alebo do pravidiel organizácie výučby).

V týchto prípadoch majú mladí ľudia pomerne široké možnosti realizovania svojich predstáv, pričom učitelia im v týchto aktivitách skôr pomáhajú, akoby ich priamo riadili a organizovali.

” *No o školských výletoch rozhodujeme vždy sami, to sa my dohodneme a len to učiteľke oznámime a ona nám s tým potom pomôže.*

(žiачka, základná škola, západné Slovensko)

Mimoškolské aktivity sú zároveň aj častým programom rozhodovania v žiackych školských radoch, najmä ak ide o celoškolské aktivity, do ktorých majú byť zapájané rôzne triedy v rôznych ročníkoch.

Zdá sa, akoby participácia na školách zatiaľ dosahovala taký rozsah, aby nenarúšal zabehnuté stereotypy a pravidlá, ktoré sú pripravené zhora a ktoré sú doménou dospelých, najmä vedenia školy. Témy, ktoré tieto striktne zabehnuté štruktúry nenarúšajú, môžu byť aj doménou detí a v nich sa vytvára priestor na sebarealizáciu.

3. Žiacke školské rady

Centrálnou témou, na ktorú sme sa zamerali v našom kvalitatívnom výskume, bolo fungovanie žiackych školských rád a to, ako v realite majú školské rady vplyv na zapájanie žiakov do rozhodovania. Výskumy, ktoré boli na Slovensku v tejto oblasti realizované často hovoria o tom, že žiacke školské rady fungujú len formálne, nemajú efektívne nastavené pravidlá fungovania a nejde teda o skutočnú participáciu detí a mladých ľudí na rozhodovaní o tom, ako školy budú fungovať. Zaujímali nás preto názor tých, ktorí sú či už členmi týchto školských rád, alebo nimi boli v minulosti, prípadne na ich fungovanie nazerajú „len z diaľky“, ako bežní žiaci škôl.

V prvom rade je dôležité vedieť, ako prebieha proces **nominovania žiakov** do žiackej školskej rady. V prípade škôl zaradených do nášho výskumu sú obvykle nominovaní dvaja žiaci z každej triedy, ktorí potom participujú na jej zasadnutiach.

Veľmi problematickou témou v tomto zmysle je, akí žiaci obvykle bývajú do školskej rady nominovaní. Podľa vyjadrení takmer všetkých respondentov vo výskume žiaci celkovo neprejavujú o pôsobenie v školskej rade záujem. Či už je to kvôli neaktivite mladých ľudí, ako sme ju popísali v predchádzajúcich častiach alebo kvôli celkovému slabému hlasu detí, čo vyplýva z toho, že mladí ľudia nemajú pocit, že ich hlas bude aj v skutočnosti vypočutý a braný do úvahy, celkovo platí, že byť zástupcom žiakov v školskej rade nie je pre deti **prestížne**.

Často sa tak stáva, že sú do rady nominovaní buď žiaci, ktorí sú celkovo v kolektíve obľúbení bez ohľadu na to, či majú nejakú konkrétnu snahu niečo v nej presadzovať, alebo predsedovia tried, či dokonca tí, ktorí počas hlasovania v škole nie sú a tak nemôžu prípadnú nomináciu odmietnuť. Niekedy sa členmi žiackych školských rád stávajú dlhodobo aktívni mladí ľudia, ktorí majú v triede „slovo“ a ktorí chcú prinášať skutočné zmeny.

” *Mňa do školskej rady zvolili, keď som chýbal a tak som s tým nemohol nič urobiť.*

(žiak, základná škola, západné Slovensko)

” *Je to viac-menej súťaž popularity. Buď súťaž popularity, alebo toho, kto si vie z toho urobiť najlepší vtíp. Preto tam máme takých ľudí, akých tam máme.*

(žiak, stredná škola, Bratislava)

Vo všeobecnosti to teda nefunguje tak, ako v niektorých západných krajinách, kde by prichádzali žiaci s nápadmi alebo „projektmi“ na zmeny v školách, ktoré by chceli presadzovať a tí by sa uchádzali o dôveru svojich spolužiakov, aby mohli triedu reprezentovať v školskej rade.

Takýto prípad sme našli len v jednej zo škôl vo výskume, kde prebehla akoby súťaž nápadov, projektov, ktoré by chceli žiaci realizovať a na základe toho sa uchádzali o účasť v školskej rade. Treba ale dodať, že išlo o školu zapojenú do programu **Otvorené školy**, kde sa žiaci škôl prakticky učili, ako takéto projekty pripraviť, nastaviť a škola tak dostala akoby podporu zvonka na zefektívnenie fungovania školskej rady:

” *My sme mali ako keby taký casting na toho člena žiackej školskej rady, takže kto chcel, mohol*

pripraviť nejaký ten prednes pred celou triedou a tá potom hlasovala, koho by do tej školskej rady poslala. A my tri sme mali svoje projekty, ale keďže nás tam pani učiteľka chcela všetky, tak sme to všetky tri vyhrali.

(žiačka, základná škola, západné Slovensko).

Fungovanie školských rád

Obvykle sa školské rady na našich zapojených školách zvolávajú v pravidelných intervaloch (obvykle raz za pár mesiacov) alebo ad hoc podľa potreby. Zvyčajne vedie zasadnutie školskej rady učiteľ či učiteľka, niekto zo žiakov robí zápis. Stretnutia školských rád bývajú v rôznych časoch, obvykle podľa toho, aby to vyhovovalo učiteľom, ktorí školské rady vedú.

Úloha dospelých – učitelia ako facilitátori

Ukazuje sa, že úloha dospelých – prevažne učiteľov je pre fungovanie školských rád kľúčová a zároveň dvojsečná. Negatívom je, ak všetku aktivitu, program, obsah aj témy definuje učiteľka, ktorá školskú radu vedie. V takýchto prípadoch sú žiaci len pasívnymi prijímateľmi informácií, ktoré učitelia na školských radách prezentujú.

Často býva obsahom školských rád len informovanie o praktických aspektoch fungovania školy, ktoré vzíde z rozhodnutia vedenia školy a školská rada tak slúži v podstate len ako prostriedok odovzdávania informácií od vedenia školy k žiakom:

” *To (obsah, pozn.) vždy pripravuje pani učiteľka, lebo ona dostane také avízo na porade, že čo je kedy, potom nám to ona prednesie, my si to zapisujeme a potom my prednesieme, čo máme za ten mesiac, potom sa zvolí hrdina mesiaca a my povieme spolužiakom cez veľkú prestávku, čo sa udialo.*

(žiačka, základná škola, západné Slovensko)

Na druhej strane je však rola učiteľa veľmi dôležitá, najmä v prípade, ak skutočne facilituje priebeh školskej rady, nielen ju vedie v zmysle formovania priebehu, obsahu, a de facto aj výsledku. Prakticky všetci sa zhodli na tom, že bez učiteľov by priebeh školskej rady sami nezvládli, lebo okrem facilitácie potrebujú aj názor niekoho dospelého, niekoho, komu môžu dôverovať a kto dokáže ich hlas tlmočiť ďalej.

Závisí teda do veľkej miery od osobnosti konkrétneho učiteľa či učiteľky, ktorí sú súčasťou žiackej školskej rady, do akej miery budú „dominantnými“ v jej fungovaní, nakoľko dôverujú žiakom, že budú prichádzať s efektívnymi návrhmi a či im vytvoria efektívny priestor na to, aby boli žiaci skutočnými aktérmi v procese rozhodovania, nielen pasívnymi prijímateľmi informácií.

Pozitívnu rolu však môžu zohrávať aj iní dospelí, nielen učitelia. Ako veľmi efektívne sa ukazuje, ak v školskej rade môže pôsobiť napríklad bývalý žiak či žiačka, ktorí majú stále väzby na školu, ale zároveň dostatočný odstup/nadhľad, aby mohli byť určitými prostredníkmi medzi

žiakmi s empatiou na základe vlastnej skúsenosti z roly žiaka na danej škole) a učiteľmi (z pozície dospelého človeka, ktorý má isté skúsenosti).

Takto na jednej skúmanej strednej škole pôsobí občianske združenie, ktorého jeden z členov pomáha aj žiakom v školskej rade:

” Občianske združenie sa skladá z bývalých žiakov školy a jeden z nich nám veľmi pomáha v študentskej rade, aby sa veci posúvali. Ono je to divné takto povedať, že tam máme niekoho z občianskeho združenia, ale on reálne pomáha vytvárať takú **protiváhu**, bez neho by sme boli len tak naoko.

(žiak, stredná škola, Bratislava)

Dôležitosť a efektívnosť školských rád z pohľadu detí

Celkovo vidia žiaci vo fungovaní žiackych školských rád pomerne veľký zmysel. Minimálne na teoretickej úrovni je to platforma, ktorá by mohla sprostredkovať hlas detí smerom k dospelým a táto platforma môže dávať aj istú štruktúru presadzovania tohto hlasu:

” Ak by nefungovala školská rada, tak väčšina školy by sa riadila len názorom učiteľov... Vytratil by sa ten školský názor, lebo jeden žiak môže ísť za riaditeľkou, aj dvaja, ale v tom parlamente sa nachádzajú žiaci od štvrtého do deviateho ročníka a keď to pospájame a posunie sa to učiteľom, tak to má zmysel.

(chýba autor)

Samotné deti ju teda vnímajú ako jeden z dôležitých nástrojov vypočutia a presadzovania ich hlasu (participácie), avšak hodnotenie ich efektivity naznačuje, že v súčasnosti školské rady túto funkciu plnia len veľmi obmedzene a existuje veľký priestor na ich zefektívnenie.

a) Neefektívny obsah, ktorý sa rieši na školských radách a chýbajúca širšia koordinácia

Čo sa týka tém, ktoré sa na školských radách riešia, väčšina sa zhodla, že často ide o nedôležité veci, ktoré nemajú zásadný vplyv na fungovanie školy.

Keď sme v predchádzajúcej časti písali o tom, do čoho všetkého sa žiaci chcú zapájať v procese rozhodovania (obsah, formy vzdelávania, procesy na škole či mimoškolské aktivity), obvykle sa na školských radách riešia len mimoškolské aktivity – spoločné výlety, celoškolské súťaže, besiedky a podobne. Ak sme aj diskutovali o zásadnejších veciach, ktoré žiaci chceli v školách presadzovať, len veľmi zriedka tieto témy išli cez formálny mechanizmus školskej rady. Často deti ľahšie a efektívnejšie presadia svoje nápady a názory cez spriaznených dospelých – či už triednych učiteľov alebo iných učiteľov, ktorým dôverujú, než cez formálny proces školskej rady.

Samotné deti však vo výskume ani nevideli priestor pre iné témy ako mimoškolské aktivity –

tým, že sa o dôležitosti rozhodovania aj na iných platformách (procesy v školách, obsah vzdelávania, vážnejšie rozhodnutia) na školách nehovorí, nie je vytvorená kultúra zapájania (viď časť 1), ony samotné nevnímajú školské rady ako priestor rozhodovania, skôr len ako platformu na realizáciu nápadov, ktoré ako žiaci majú.

Ďalšou témou, ktorá narúša efektivitu školských rád je to, že žiaci medzi jednotlivými triedami spolu neefektívne komunikujú. Kontakty, väzby sú obvykle vytvárané len vo vnútri tried, tam môže nastať aj synergia vo formulovaní spoločného hlasu, postupu, ale obvykle sa to už neprenáša medzi jednotlivé skupiny v rámci školy. Toto zatiaľ nedokážu prekonať ani žiacke školské rady, ktoré by však mohli byť dobrou platformou práve na zdieľanie rôznych názorov a hľadanie konsenzu, či vytváranie spoločného hlasu žiakov:

” *Ja mám pocit, že na našej škole akoby jednotlivé triedy boli rozličné dedinky, nemajú medzi sebou žiadne spojenie, napríklad v našom ročníku sú tri triedy a vôbec medzi sebou nekomunikujeme.*

(žiačka, stredná škola, Bratislava)

To, že na školských radách sa obvykle riešia témy, ktoré majú len veľmi slabý alebo žiaden dopad na procesy, ktoré fungujú v školách (obsah či formy vzdelávania a organizáciu vyučovania), má priamy dosah aj na to, že žiaci vnímajú školské rady ako neefektívne:

” *A tí žiaci z toho nič nemajú, že sa tam dozvedia, kto dostane dvojku zo správania, možno je to na chvíľu zaujímavé, ale inak je to pre nich len strata času.*

(žiačka, stredná škola, Bratislava)

b) Presah výstupov školskej rady smerom k učiteľom a ostatným žiakom

Najdôležitejším zistením týkajúcim sa efektivity fungovania školských rád je to, že majú len veľmi malý, resp. žiadny presah do širších rozhodovaní na škole a dokonca aj do informovania iných aktérov – učiteľov a ostatných žiakov.

Školské rady nie sú učiteľským zborom vnímané ako formálny hlas, ktorý by bolo potrebné vypočuť a brať do úvahy, skôr len ako jeden z orgánov školy, ktorý je vytvorený. Z výskumu nepoznáme názory učiteľov (viac o nich je možné nájsť vo výskume CVTI⁴, ktorý poukazuje na to, že aj učitelia vnímajú školské rady ako formálne inštitúty bez reálneho vplyvu).

Samotní žiaci vo výskume nevedeli, ako sa ostatní učitelia či vedenie školy dozvedajú o výstupoch školskej rady a či ich vôbec berú do úvahy pri svojom rozhodovaní. V zásade ale neexistuje formalizovaný model prijímania rozhodnutí v školskej rade, ktorý by bol následne komunikovaný a akceptovaný (alebo aspoň diskutovaný) v učiteľskom zbore.

4 BIELIKOVÁ, M. – PÉTIOVÁ, M. – JANKOVÁ, M.: Školská samospráva a občianska aktivácia mládeže. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR. 2017. 56 s. ISBN 978-80-89354-86-3

” Ono, spíše sa zápisnica školskej rady a potom to asi ide vedeniu, ja ani neviem.

(žiak, základná škola, západné Slovensko)

” Záleží aj na tom, o čom rozhodujeme. Keď sme riešili tú „imunitu“, tak to sme najprv prebrali v triede, potom sme to prebrali na rade školy a potom sme s tým išli za učiteľmi. Ale nie vždy to takto je.

(žiačka, základná škola, západné Slovensko).

Aj z tohto výskumu sa však ukazuje, že miera zapojenia je rôzna a nemožno povedať, že fungovanie školy je úplne ignorované. Na sledovaných stredných školách je tento proces viac prepojený aj na vedenie školy, záleží vždy od konkrétneho nastavenia na danej škole a často aj na skôr neformálnych vzťahoch a dôvere, ktorá sa medzi žiakmi a učiteľmi vytvorila.

Podobne je to aj s presahom na ostatných žiakov. Prakticky všetci respondenti uviedli, že informácie o výstupoch zo žiackych školských rád ich členovia odovzdávajú ostatným žiakom buď neformálne počas prestávok či v bežných diskusiách, alebo počas triednických hodín, počas ktorých je vyčlenený čas na to, aby členovia odovzdali informácie. O výsledkoch, možnostiach do budúcnosti alebo návrhoch sa diskutuje len veľmi zriedka.

Aj z tohto je vidno, že žiacke školské rady nie sú v očiach jednotlivých aktérov (vedenia školy, žiakov, učiteľov) vnímané ako zásadný a efektívny nástroj participácie.

V ďalšej časti sa preto budeme venovať tomu, čo by podľa žiakov pomohlo činnosť žiackych školských rád zefektívniť.

4. Čo by pomohlo lepšiemu fungovaniu školských rád

Dôležitým aspektom pre budúce fungovanie školských rád je to, aby ich aj samotné deti vnímali ako efektívny a potrebný nástroj pre vlastnú participáciu na fungovaní školy. Preto sme sa zamerali aj na to, čo by sa podľa nich malo zmeniť, aby žiacke školské rady fungovali podľa ich predstáv.

a) Kultúra dôvery a vzájomný rešpekt

Už viackrát sme v tejto správe poukazovali na to, že hlas detí stále nie je učiteľmi a vedením škôl považovaný za rovnocenný a nie je skutočne vypočutý. Žiacka školská rada by mala byť akýmsi pretavením hlasu detí, symbolickým, ale aj faktickým stelesnením toho, čo žiacka školská participácia má byť. Vytvorením lepšej kultúry dôvery medzi učiteľmi a žiakmi, ale aj medzi školskou radou a ostatnými žiakmi školy, by mohli školské rady získať status, na ktorý boli aj zriadené:

” Podľa mňa je to naša práca, tej žiackej školskej rady, vychovávať budúce generácie, hľadať aktívnych ľudí aj medzi tými malými triedami, následne im **prenechať odkaz toho, že škola sa dá zmeniť aj cez ten študentský hlas**, za druhé aj pedagógovia by mali troška viac motivovať a nie demotivovať, aj keď sa tým študentom napríklad niečo nepodarí (presadiť svoj

hlas), tak nemať ten postoj, že vidíte, vravel som vám to, ale skôr nevadí, skúšajte, nabudúce vám to vyjde.

(žiak, stredná škola, Bratislava)

Podľa viacerých je zároveň dôležité, aby školská rada nebola len nejakou paralelnou inštitúciou odrezanou od skutočného diania v škole, ale aby bola zásadnou súčasťou rozhodovania. To vyžaduje, aby všetci žiaci boli aktívni a videli v nej zmysel. Aby prinášali nápady, ktoré by boli na školskej rade prediskutované a presadzované. Školská rada by tak mala byť akýmsi zastupiteľským hlasom všetkých žiakov:

” *Dôležitý je vzájomný rešpekt všetkých a najmä to, aby sa skutočne všetci zapájali, aby si verili a dopĺňali a aby sa snažili robiť všetko najlepšie, ako vedia... Také najlepšie nápady by sa zrealizovali a celý školský rok by bol taký aktívnejší.*

(žiačka, základná škola, západné Slovensko)

Dôležitým zistením z výskumu je to, že si mladí ľudia uvedomujú vlastnú zodpovednosť za to, ako školská rada bude vyzeráť a fungovať, nevidia chybu iba v kultúre nedôvery a v pocite, že ich učitelia nepočúvajú. Zamýšľajú sa nad potrebou vťahovať ostatných spolužiakov, lepšie s nimi komunikovať a hľadať spôsoby, ako pracovať na tom, aby sa účasná neaktivita mladých ľudí, o ktorej sme písali vyššie, premenila na záujem podieľať sa na viacerých aktivitách. Túto vlastnú zodpovednosť považujú aj za faktor, ktorý môže ovplyvniť to, ako ich učitelia budú vnímať a nakoľko ich budú považovať za zrelých na rozhodovanie:

” *Podľa mňa my by sme mali im (učiteľom) nejako ukázať, že sme naozaj zodpovední a že my ako parlament sa skutočne snažíme o nejakú zmenu a oni by to zas mali pochopiť, lebo parlament sa skutočne občas posnaží.*

(žiačka, základná škola, západné Slovensko)

Zapojenie spriaznených dospelých

Ako sme už ukázali v predchádzajúcej kapitole, žiaci si uvedomujú, že nie vždy zvládnu organizovať žiacku školskú radu sami. Prakticky všetci sa zhodli, že vedenie – facilitácia niekým z učiteľov alebo iných dospelých je dôležitým faktorom pre efektívnu participáciu. Jednak učitelia majú zručnosti, skúsenosti a znalosti rozhodovacích procesov, ktoré môžu učiť aj svojich žiakov a na svojom príklade im ukazovať, ako takéto rozhodovanie môže prebiehať. Zároveň, dospelí môžu vstupovať do prípadných konfliktov medzi žiakmi, hľadať rovnováhu v ich rozdielnych názoroch a pomáhať im prijímať spoločné rozhodnutia. A v neposlednom rade sú učitelia, ktorí fungujú v školskej rade dôležitým „mostom“ medzi žiakmi a ostatnými učiteľmi v prípade, ak majú dostatočný presah smerom k učiteľskému zboru a vedeniu školy, teda k prijímaniu rozhodnutí na úrovni školy.

” *Myslím, že tam musí byť aj niekto za tých učiteľov, kto povie, že toto nie a nejako skrotiť naše nápady, ak sú už moc, lebo ak máme rozhodovať všetko podľa seba, tak by to nebolo dobré... Alebo učitelia chodia aj na tie porady učiteľov a my tam nemáme taký prístup, tak ľahšie sa k nám dostanú informácie aj z učiteľského zboru a naopak.*

(žiačka, základná škola, západné Slovensko)

Forma školských rád a relevantnosť tém

Mnohí mladí ľudia majú pocit, že školské rady v súčasnosti nefungujú efektívne aj preto, lebo forma, akou sú organizované, nie je pútavá pre mladých ľudí, často ide iba o to, že sa v jednom čase stretnú zástupcovia tried, učitelia zasadnutie školských rád vedú a väčšina zúčastnených len pasívne počúva. V mnohých prípadoch sa tam len odovzdávajú informácie (školský poriadok, mimoškolské aktivity, uzatváranie známok či hodnotenie správania žiakov). To má potom výrazný vplyv aj na to, že žiaci nechcú a odmietajú venovať svoj (často voľný) čas na účasť na týchto školských radách. Podľa viacerých by preto bolo dôležité, aby sa v školských radách skutočne riešili relevantné témy, ktoré žiakov zaujímajú, ktoré chcú zmeniť.

Tým, že sa na školských radách riešia často len témy týkajúce sa mimoškolských aktivít alebo prevádzkových tém, prípadne slúžia len ako jednosmerný kanál na prenos informácií od učiteľov k žiakom, nie sú školské rady vnímané ako dôležitý nástroj zapájania.

” No keby sme sa bavili o niečom, čo sa dá normálne zmeniť, nejaká dlhodobá zmena, lebo z toho, čo sa berie na tej študentskej rade, to sú také malé veci, napríklad kto dostal akú známku zo správania, ale nikdy sa neberie to, čo by tým žiakom skutočne zmenilo život.

(žiak, stredná škola, Bratislava)

Z výskumu nie je úplne jednoznačné a zrejmé, aká by mala byť konkrétna forma fungovania školských rád. Je to čiastočne spôsobené aj tým, že žiaci nevedia, aké sú iné možnosti, nemajú skúsenosti ani „vzory“ z fungovania efektívnych školských rád a v postate sa ich ani nikto nepýta na to, ako by mali fungovať. Do budúcnosti je preto veľmi dôležité, aby aj nastavovanie formy a obsahu fungovania školskej rady **bolo plánované a nastavované participatívnym spôsobom**. Žiakom a aj učiteľom by veľmi pomohlo, aby spoločne nastavili pravidlá fungovania, oboznámili sa s rôznymi podobami a možnosťami fungovania školských rád. Dá sa očakávať, že vtedy by boli školské rady žiakmi a aj učiteľmi vnímané ako prestížna a relevantná inštitúcia.

Školské rady majú byť skutočne relevantným hlasom detí, ktorý je vypočutý

Na základe vyjadrení mladých ľudí v našom výskume sa ukazuje, že školské rady sú zatiaľ len akýmsi medzikrokom k skutočnej participácii. Hlas detí je do istej miery reprezentovaný zástupcami jednotlivých tried v jednej škole, existujú už aj niektoré mechanizmy, ktorými sú mladí ľudia zapájaní do aktivít, ktoré sa na školách dejú. Nedá sa však povedať, že by boli vďaka nim skutočne zapájaní do rozhodovania. Mladí v našom výskume ani sami nevnímali, že by mali školské rady určitú samosprávnú alebo rozhodovaciu právomoc, nevedeli, či vôbec učitelia či vedenie školy berú ich hlas do úvahy a považujú ho za relevantný.

Bez toho, aby sa nezmenil tento kľúčový aspekt participácie, teda že hlas detí bude mať aj skutočnú váhu a školské rady sa tak stanú určitým inštitucionálnym mechanizmom sprostredkovania a napĺňania tohto hlasu v školskom prostredí, budú len malým vykročením smerom k zapájaniu detí.

5. Dobré príklady zo zahraničia – čo pomáha skutočnej participácii?

Pri odporúčaní alebo návrhoch na to, ako zmeniť celú kultúru „počúvania“ a následne aj zapájania detí a mladých ľudí do rozhodovania môže byť užitočné pozrieť sa aj na to, aké princípy sú v niektorých krajinách využívané na to, aby žiaci boli jednak motivovaní zapájať sa, jednak mali pocit, že participácia je užitočná a ich hlas relevantný a že skutočne môžu niečo zmeniť. Preto sme sa rozhodli na záver priniesť niekoľko krátkych príkladov, ktoré ukazujú, čo všetko je potrebné na to, aby v budúcnosti školské rady ako nástroj zapájania mohli byť efektívne.

Prvým zaujímavým príkladom je školské kurikulum na **Islande**, ktoré stojí na viacerých princípoch (udržateľnosť, ľudské práva, demokracia, rovnosť, kompetencie, kreativita), ktoré sa premietajú do všetkých aspektov vzdelávania⁵. Nájdeme ich v obsahu vzdelávania, teda v tom, čo sa deti učia, ale aj vo formách, ako je vzdelávanie organizované a sú prítomné v celej kultúre školy. Premietajú sa teda do kultúry počúvania a vzájomného rešpektu, do formovania vzájomných vzťahov medzi žiakmi a učiteľmi, ale aj žiakmi navzájom.

To je nevyhnutným predpokladom na to, aby proces participácie a vytváranie participatívnych orgánov, ktorými žiacke školské rady nepochybne sú, boli realizované na princípoch skutočného a nielen formálneho zapájania detí do rozhodovania. Viackrát sme v tomto texte poukazovali na to, že ak neexistuje vytvorená kultúra dôvery, rešpektu a dávaniu váhy hlasu detí, nemôžu ani školské rady fungovať efektívne.

Druhým dôležitým princípom, na ktorom stojí participácia a vypočutie hlasu detí, je empatia. Tu môžeme po príklad zísť do **Dánska**, kde existuje **hodina empatie**⁶ ako bežná súčasť vzdelávacieho procesu. Cieľom týchto hodín je naučiť deti hovoriť o svojich pocitoch, problémoch, ale predovšetkým **navzájom sa počúvať a hľadať spoločné riešenia**. Učia sa tak dôverovať ľuďom a vytvárať prostredie, kde iní môžu dôverovať im. Učia sa chápať, že na problémy nie sú sami, vytvárajú si sebadôveru a pocit, že na iných sa dá spoľahnúť. Zároveň sa tak učia zvládať náročnejšie problémy a komunikovať s inými tak, aby nevznikli sekundárne konflikty.

Ak sme v tomto texte písali o tom, že mladí ľudia sú neaktívni, nevidia prínos v zapájaní sa do diania, je veľmi slabá kultúra dôvery medzi deťmi navzájom a učiteľmi, práve takýto prístup môže do veľkej miery napomôcť k vytváraniu pocitu, že na hlase detí skutočne záleží. Môže to byť dobrým prvým krokom k tomu, aby žiacke školské rady začali byť tvorené na princípe vzájomného rešpektu a skutočného počúvania hlasu detí.

A za zmienku stojí aj príklad z **Fínska**, kde školské parlamenty fungujú ako skutočné parlamenty, pretože tam majú dlhodobú tradíciu zapájania detí. Študenti majú právo zúčastňovať sa porád učiteľov a vedenia školy a riaditelia sa ich pravidelne pýtajú na názor

⁵ Viac o tom je možné prečítať si v texte Hlas detí v slovenskej spoločnosti a verejné politiky, ktorý pre OSF napísala Elena G. Kriglerová, http://osf.sk/wp-content/uploads/2019/07/HLAS_DET1.pdf

⁶ V Dánsku majú deti hodiny empatie, dostupné na: <https://www.sancedetem.cz/cs/o-cem-se-mluvi/v-danskych-skolach-maji-hodiny-empatie-prinos-pro-deti-je-fantasticky-4064.shtml>

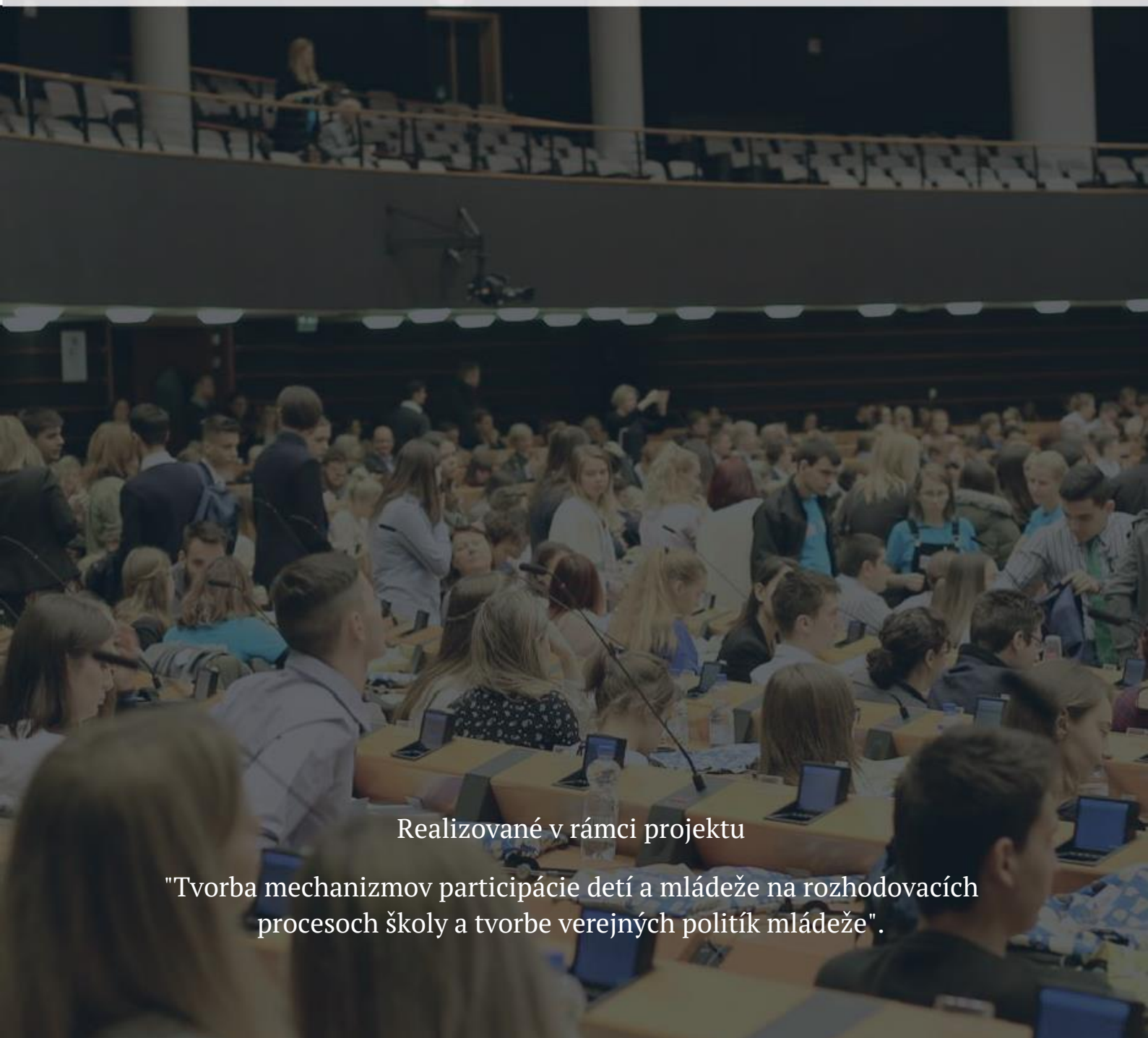
o veciach, ktoré sa týkajú oblastí rozhodovania. Školy majú študentské únie, ktoré sú akýmiśi samosprávnymi orgánmi, dokonca s vlastným rozpočtom, vďaka ktorému môžu realizovať rôzne aktivity. Veľmi dôležitým aspektom je to, že študenti majú „skutočný pocit partnerstva a dôležitosti hlasu študentov“. Už od žiackych a študentských čias sa tak postupne učia participovať na rozhodovaní a čo je najdôležitejšie, za tieto rozhodnutia prijímať aj zodpovednosť.

Tento princíp dobre vyjadruje nasledujúci citát:

” Pomocou študentských parlamentov môžeme vychovať generáciu, ktorá celý štát uvidí ako svoju školu, kde sa každý jednotlivec môže usilovať o zmenu a podieľať sa na dôležitých rozhodnutiach. Namiesto tápania nad tým, ako učiť schopnosti vystupovania, diskusie, organizovania sa, môžeme nechať žiakov, aby si tieto úlohy sami vyskúšali v praxi v ohraničenom prostredí školy.⁷

Ak by sme sa teda vrátili k téme žiackych školských rád na Slovensku – veľmi dôležité je, že na základných, ale predovšetkým stredných školách takéto malé „parlamenty“ existujú. Je potrebné však venovať pozornosť najmä tomu, aby nefungovali len ako formálny a irelevantný inštitút, ktorý nepredstavuje skutočný hlas detí v škole a pre ne samotné nie je prestížnou záležitosťou, kde sa chcú žiaci zapájať a meniť veci. Chýba nám stále kultúra počúvania, pocit, že deti majú aj reálnu možnosť hovoriť do vecí, ktoré sa ich týkajú a najmä možnosť reálne sa podieľať na rozhodovaní. Tam, kde žiacke školské rady fungujú efektívne, je to skôr vďaka jednotlivcom z radov žiakov a učiteľov (či vedenia školy), ktorí dokážu vytvárať politiku zapájania aj v podmienkach, ktoré nie sú ešte bežnou súčasťou fungovania slovenských škôl.

⁷ Zkušenosti z Finska. Cesta k demokracii začíná u studentských parlamentu:
<https://perpetuum.cz/2020/04/zkusenosti-z-finska-cesta-k-demokracii-zacina-u-studentskych-parlamentu/?fbclid=IwAR13Bk9okUGuNG3Mj62ZfwRxs7C1XhJOSksJpz70AO48rfP79tDbWqAuRjA>

Realizované v rámci projektu

"Tvorba mechanizmov participácie detí a mládeže na rozhodovacích procesoch školy a tvorbe verejných politík mládeže".

Operačný program
**Efektívna
verejná správa**

Európska únia
Európsky sociálny fond